

Horváth Ágnes

A „Budapest-Belvárosi Főplébánia Templom” ének- és zenekarának repertoárja az 1942/1943-as egyházi évben

A budapest-belvárosi főplébániatemplom kórusfeljáróján tárolt régi szekrény tartalmának átvizsgálása során érdekes emlékek kerültek napvilágra, melyek betekintést engednek a templom múlt századi egyházzenei életébe. Ezek közül kiemelendő a plébániatemplom ének- és zenekarának két, kézírásos¹ *Műsor-rend* füzet, melyek 1942.

február 8-tól 1944. december 26-ig tartalmazzák² az egyházi év vasár- és ünnepnapjainak³ szentmiséin végzett kóruszolgálatok anyagát.

Horváth Ágnes zenetanár, okleveles egyházzeneész, az ELTE BTK Zenei Tanszékének tanársegédje, a LFZE egyházzenei mesteriskolájának hallgatója, a Belvárosi Főplébániatemplom helyettes kántora. A jelen tanulmány egy, a Belvárosi Főplébánia Templom II. világháború alatti egyházzenei repertoárjával foglalkozó cikksorozat első része. A téma doktoriiskolai műhelymunka során kristályosodott ki.

A *Műsor-rend* füzetek leírása

Az A5-ös formátumú füzetek indigóval⁴ készültek, tartalmukat feltételezhetően dokumentációs céllal jegyezték be: az eredeti, vonalas oldalak ugyanis —néhány kivételtől eltekintve— hiányoznak belőlük, ezeket minden bizonnyal a fővárosnak adták le a tiszteletdíjak átvételéhez.

Az oldalak tetején csak a bélyegzős dátum szerepel,⁵ az ünnep nevét mindössze három helyen olvashatjuk.⁶ A dátum alatt az esetek döntő többségében hat szerző és műcím látható. Az első két zenemű után gyakrabban spácium, ritkábban „12 óraker” kiírás, vagy vízszintes vonal szerepel. A felsoroltakból

¹ A két füzetben több (legalább öt) kéz írása fedezhető fel, köztük a fent jelzett időszakban a templom karnagyi állását betöltő Berg Ottóé.

² A *Műsor-rend* füzetek feljegyzései 1944. december 26-án megszakadnak: ekkor veszi kezdetét Budapest nyolchetes ostroma, mely alatt a templom megközelítése életveszélyessé válik.

³ Az abban az időben kötelező ünnepek (karácsony, újév, vízkereszt, húsvét, áldozócsüttörtök, pünkösd, Úrnapi, Szent Péter és Pál, Nagyboldogasszony, Mindenszentek és a Szeplőtelen Fogantatás) mellett egyéb duplex ünnepeken (Szent István, Szent János, Jézus Szent Nevének Ünnepe, Gyertyaszentelő Boldogasszony, Gyümölcsoltó Boldogasszony, Kisboldogasszony és Halottak napja) is közreműködött a templom ének- és zenekara.

⁴ Az írásképek az indigós másolat ellenére jól olvashatóak, kevés a javítgatás.

⁵ A bélyegzős dátum három esetben (1943. III. 14., 1943. VII. 25. és 1944. IV. 30.) hiányzott, ezek azonban az offertórium alapján könnyen azonosíthatóak voltak.

⁶ 1942-ben és 1943-ban Úrnapiját, 1944-ben pedig áldozócsüttörtököt tünteti fel a füzetíró.

arra lehet következtetni, hogy a kórus vasár- és ünnepnapokon két szentmisén énekelt: a 10 órai nagymisén és a déli misén.⁷

A füzetek az adott napon a szentmisén elhangzott zeneművek szerzője és címe mellett a szólóhangokat kívánó művek esetében közlik a szólólisták neveit is. A szólófeladatokat általában kórustagok látták el, ritka volt egy-egy meghívott művész szerepeltetése.

A fent jelzett időközben (1942. február 8.–1944. december 26.) dokumentált anyag nagyjából teljesnek mondható: a nyári időszakot leszámítva csak néhány ünnep, valamint a húsvét és a pünkösdi utáni vasárnap kóruszolgálatának leírása hiányzik.⁸ Különösen érdekes, hogy a szent háromnap és húsvétvasárnap ünnepének énekelt anyaga a *Műsor-rend* füzetek által átfogott, nagyjából három polgári év (1942, 1943, 1944) egyikében sem szerepel. Lehetséges volna, hogy éppen a kereszténység legnagyobb ünnepének kellett nélkülöznie a kórus énekét? Ezt nem tartjuk valószínűnek, azonban kielégítő választ adni a kérdésre jelenlegi tudásunk alapján még nem tudunk.

A vizsgált anyagból kihagytuk egyrészt azokat az egyéb ünnepi alkalmakat (hálaadás, bérmlás, március 15.),⁹ melyek értelemszerűen nem tartoznak a tárgyhoz, másrészt a nyári időszakot, amelyre majd később visszatérünk.

A jelen áttekintéshez az 1942/1943-as egyházi évet emeltük ki, mivel itt mutatkozott a legkisebb hiány.¹⁰

A 10 órai nagymise kóruszolgálatára

A templom *Műsor-rend* füzete a 10 órai nagymisére két művet jelöl meg: egy többszólamú ordináriumot (misét) és egy offertóriumot. Az offertórium minden esetben a napi liturgikus szöveg megzenésítése.¹¹

A többi propriumtételre vonatkozóan sajnos kevesebb adat áll rendelkezésre: több helyen szerepel a „változó részek” kiírás, mindig egyetlen zeneszerző megjelölésével,¹² máshol gregorián proprium éneklésére utaló adatokat látunk.¹³

⁷ A „10 órai mise” felirat csak a nyári szünet alatti dátumoknál szerepel.

⁸ A hiányzó dátumok: az 1942. évből: III. 29., IV. 5., IV. 26., V. 10; az 1943-as évből: IV. 18., IV. 25., és az 1944-es évből: IV. 9., IX. 24., X. 22., XI. 26. és XII. 31.

⁹ Ezek az alkalmak a nagy- és a déli misétől eltérő időpontban tartott szertartások voltak, illetve március 15. esetében bizonytalan az is, hogy a templomban tartott eseményről van-e szó.

¹⁰ A fent említett egyházi évből csak fehérvasárnap (1943. IV. 18.) és húsvétvasárnap (1943. IV. 25.) leírása hiányzik.

¹¹ Bár az 1940-es évek előtti időkből mai tudásunk szerint nem maradt fenn erre utaló feljegyzés, valószínűsíthető, hogy az offertórium szoros alkalmazkodása a liturgiához már több évtizedes —és mindmáig töretlen— hagyomány lehetett a templomban.

¹² A „változó részek” felirat 1943. I. 1-én és 1944. I. 1-én Demény Dezső, 1943. XII. 26-án és 1944. X. 29-én Harmat Artúr neve mellett szerepel.

¹³ 1944. X. 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén a többszólamú offertórium (Kersch Ferenc: Ave Maria) alatt a következő hivatkozásokat olvashatjuk: „introitus: augusztus 15., graduale: december 8.”

Lehetséges, hogy az introitus, a graduále, az Alleluja és a kommúnió az év tekintélyes részében koraliter hangzott volna el?

Mindenesetre e feltételezés mellett szól több körülmény is. Az egyik, hogy a templom kottatárában megtalálható a *Magyar Kórus* által kiadott majdnem teljes, modern kottás propriumsorozat, melyet a kórus a mai napig használ az introitus éneklésénél. A másik adat történeti jellegű: Virágh Endre karnagysága (1960–1999) idején —a volt kórustagok tanúsága szerint— a nagymise elején gregorián introitust énekeltek, de ezt a híveket tájékoztató plakáton nem rögzítették, hanem csak a többszólamú ordináriumot és az offertóriumot tüntették fel.¹⁴

Azt a változatot, mely szerint e változó részek helyén népének vagy orgonajáték szerepelt volna, nem tartjuk valószínűnek; ezt a mai gyakorlat sem igazolja.

Repertoárvizsgálat

a) Az ordináriumok

Az 1942/1943-as egyházi évben a nyári időszak kivételével 57 alkalommal szolgált a templom ének- és zenekara a 10 órai nagymisén, és 28 szerző 83 művét (többszólamú miséjét, illetve offertóriumát) szólaltatta meg. Az 57 nagymisén 30 tényleges ordinárium hangzott el. Ezekből 13-at jelöltek kifejezetten az adott ünnepre, 17-et több alkalomra (ez utóbbiak 2–4 alkalommal hangzottak el, vagyis ritkán ismételték).

A legtöbbet énekelt szerző W. A. Mozart, miséit 8 alkalommal adta elő az együttes. Őt F. Schubert és J. von Rheinberger követi 5–5 alkalommal.¹⁵

A zenetörténeti korok arányát az ordináriumok vonatkozásában az alábbi táblázat szemlélteti:

Zenetörténeti korok	A művek elhangzásának száma	Százalékos adat (kerekített)
reneszánsz	5	9%
barokk	2	3%
klasszika	9	16%
romantika	20	35%
XX. század	21	37%

¹⁴ Megjegyezzük, hogy a budapesti Szent István-bazilika mai gyakorlata igen hasonlít ehhez a szokáshoz: a színes plakátokon szintén csak az ordinárium és a többszólamú offertórium szerzője és címe szerepel, azonban —Fehér László karnagy elmondása szerint— mindig énekelnek gregorián introitust, graduálét és Alleluját. Áldozásra a többszólamú ordinárium Agnus Dei tételét, kivonulásra pedig orgonajátékot hallhatnak a hívek a bazilika 10 órai nagymiséjén.

¹⁵ Mozart Koronázási miséje és Rheinberger f-moll miséje háromszor szerepel, Schubert G-dúr és B-dúr miséjét kétszer adták elő.

A táblázatból kiolvasható a romantika és a XX. század döntő fölénye. Az előbbi korszakban az osztrák és a német, az utóbbiban a magyar szerzők vannak többségben.¹⁶ A klasszika gyakorlatilag Mozartra korlátozódik, a barokk egyetlen énekelt szerzője P. Canniciari, a reneszánsz komponisták közül G. P. da Palestrina, F. Anerio és H. L. Hassler műveit énekelték. Reneszánsz előtti többszámú anyag nem szerepel a *Műsor-rend* füzetekben.

b) Az offertóriumok

A többszámú offertóriumok —a napi liturgikus szöveghez való ragaszkodásból adódóan— természetesen egyszeriek voltak, egy (a liturgiából adódó) kivétellel.¹⁷ A szentmise e pontján a leggyakrabban Vincenz Goller (1873–1953) műveit énekelték: az osztrák zeneszerzőnek a teljes egyházi évet kitöltő offertóriumsorozata rövid, könnyű, jól kezelhető 3 szólamú (szoprán, alt, basszus) kartételeket tartalmaz, ad libitum tenorszólammal és néhány mű esetében orgonakísérettel.

Figyelemre méltó, hogy amíg az ordináriumok esetében 23 szerző műveiből válogattak, addig ez a szám az offertóriumoknál 13-ra szűkül. Ennek magyarázata, hogy ez utóbbiaknál bizonyos sorozatokat figyelhetünk meg: az ádventi vasárnapokon J. J. Fux, a nagyböjti és a húsvét utáni vasárnapokon G. P. da Palestrina, a pünkösd utáni vasárnapokon pedig V. Goller offertóriumait énekelték. Feltételezzük, hogy ez a gyakorlat több évtizedes kristályosodási folyamat eredménye; ennek hiteles igazolása azonban további kutatásokat igényel.

A zenetörténeti korok arányát az offertóriumok vonatkozásában az alábbi táblázat szemlélteti:

<i>Zenetörténeti korok</i>	<i>A művek elhangzásának száma</i>	<i>Százalékos adat (kerekített)</i>
reneszánsz	13	23%
barokk	5	9%
klasszika	1	2%
romantika	10	17%
XX. század	28	49%

Az offertóriumok esetében a XX. század egyértelműen uralkodik, a fent említett jellegzetességek (offertóriumsorozatok) azonban —az ordináriumoknál látottakhoz képest— a reneszánsz erősödését vonták maguk után.

¹⁶ Néhány zeneszerző a teljesség igénye nélkül: M. Filke, R. Bibl, Beliczay Gyula, Mosonyi Mihály, Kersch Ferenc, Demény Dezső, Dohnányi Ernő, Harmat Artúr, Kereszty Jenő, Ch. L. Kagerer.

¹⁷ Karl Koch *Jubilate Deo universa terra* című szerzeményét 1943-ban a vízkereszt utáni 2. és a húsvét utáni 4. vasárnapon is elénekelték.

A nagymisén elhangzott többszólamú ordináriumok és offertóriumok zene-történeti korok szerinti összesítő táblázata:

Zenetörténeti korok	A művek elhangzásának száma	Százalékos adat (kerekített)
reneszánsz	18	16%
barokk	7	6%
klasszika	10	9%
romantika	30	26%
XX. század	49	43%

Az összesített kép valamivel árnyaltabb rétegződést, egyenletesebb eloszlást mutat. A XX. század túlsúlya —mint később látni fogjuk— jellemző sajátossága a repertoárnak.

A déli mise kóruszolgálata

A belvárosi főplébániatemplomban az 1942/1943-as egyházi évben vasárnap délben ún. csendes misét mondtak: az ordinárium- és a propriumtételek szövegeit csak a pap imádkozta, a hívek szöveges részvétele az akklamációkra korlátozódott. A zenekar ezen a misén nem volt jelen, az énekkar a cappella vagy orgonakíséretes latin és magyar nyelvű motettákat énekelt.

A *Műsor-rend* füzetek ezekre a szentmisékre 4 motettát jelölnek meg. Az első (a legtöbb esetben egy többszólamú ordinárium Kyrie tétele) a cseppetől az olvasmányokig hangzott el, helyettesítve az introitust, a Kyriét és a Glóriát. A második (általában latin nyelvű) motetta a Credo és a felajánlás alatt szólt, a harmadik (általában latin szövegű himnuszfeldolgozás) a kánon alatt, az utolsót pedig a „Domine, non sum dignus...” szavak után kezdték énekelni. E negyedik motetta néhány kivételtől eltekintve mindig magyar népénefeldolgozás volt. A napi offertóriumot 21 alkalommal énekelték el a déli misén, túlnyomórészt Goller műveiből. A motetták szövegei között az említetteken kívül előfordultak még időszaki Mária-antifónák és különböző témájú bibliai, illetve költött szövegek is.¹⁸

Repertoárvizsgálat

A repertoárvizsgálatból egyrészt —a nagymiséhez hasonlóan— kihagytuk a nyári időszakot már említett, sajátos jellege miatt,¹⁹ másrészt három olyan ünnepet

¹⁸ Pl. Pater noster, O sacrum convivium, Ave Maria, stb.

¹⁹ Augusztus 15-ét (Nagyboldogasszony ünnepe) és augusztus 22-ét (rádiófelvétel) — bár a nyári időszakra esnek— belevettük a vizsgálatba, mivel ezeken a napokon a kórus valószínűsíthetően teljes létszámban volt jelen a szentmiséken. (Az eredeti füzetoldal mindkét esetben hiányzik, vagyis ezek a napok is szolgálnak minősültek.)

(Úrnapja, Halottak napja és ötvenedvasárnap), melyeken a *Műsor-rend* füzetek csak egyetlen mise (a nagymise) anyagát közlik. Az így fennmaradó 54 alkalommal 215²⁰ kórusművet szólaltatott meg a templom énekkara.

A repertoár viszonylag bő: 45 szerző 139 szerzeménye hangzott el a szentmiséken. Ezek közül 106 mű egyszer volt feltüntetve, a többi 33 pedig 2–6 alkalommal szólalt meg. Az egyszer feltüntetett kórusművek e kiemelkedő túlsúlya igényességet jelez.

A legtöbbet énekelt szerző Harmat Artúr, 28 alkalommal énekelték műveit a déli miséken. Berg Ottó elődjének hatása érthető: ekkor mindössze négy év telt el 1938-as távozása óta.²¹

A zenetörténeti korok arányát az alábbi táblázat szemlélteti:

<i>Zenetörténeti korok</i>	<i>A művek elhangzásának száma</i>	<i>Százalékos adat (kerekített)</i>
reneszánsz	47	22%
barokk	14	6%
klasszika	6	3%
romantika	39	18%
XX. század	109	51%

A táblázatból leolvasható a XX. századi művek túltengése. A romantika és a reneszánsz nagyjából egyformán van jelen, de ez utóbbi repertoárja sokkal változatosabb: 16 szerző műveit tartalmazza,²² közülük 10 egyetlen művével szerepel csak. A reneszánsz legtöbbet énekelt komponistái: G. P. da Palestrina (10 elhangzás) és H. L. Hassler (8 elhangzás). A barokk komponistáinak köre a nagymisével összehasonlítva bővült: e korszakból hat szerzőtől válogattak műveket.²³ A klasszika két énekelt szerzője W. A. Mozart²⁴ és Q. Gasparini. A romantika kevésbé jelentős, mint a 10 órai misén. A művek döntő hányadát képező XX. századi motetták általában négyszólamúak, feldolgozásmódjuk korálszerű.

Különösen érdekes és ezért említést érdemel 1943. március 25-e déli miséjének műsora: Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére három Ave Maria-t is elénekelt a kórus: Arcadelt, Kersch, majd Liszt művét.

²⁰ Egy esetben „népéneket” énekeltek (pápai himnusz), ezt kihagytuk a vizsgálatból.

²¹ Harmat Artúr 1922–1938-ig a Belvárosi Főplébániatemplom, majd 1938–1956-ig a budapesti Szent István-bazilika kórusát vezette.

²² Többek között T. L. de Victoria, O. di Lasso, P. de la Rue, J. Arcadelt, J. P. Sweelinck, G. Dufay műveit.

²³ A hét szerző: A. Caldara, P. Canniciari, A. Lotti, G. A. Perti, G. O. Pitoni, G. P. Colonna és Q. Gasparini.

²⁴ W. A. Mozartnak egyetlen műve (Ave verum) tartozott a déli mise anyagához, háromszor énekeltek el az év során.

A két szentmise összesített adatai

A belvárosi főplébániatemplomban az 1942/1943-as egyházi évben a nagymisén és a déli misén 59 szerző 222 művét adták elő. Az 57 nagymisén 114, az 54 déli misén 215 alkalommal szólaltattak meg többszólamú darabokat. A zene-történeti korok arányát a 329 elhangzás vonatkozásában az alábbi táblázat szemlélteti:

Zenetörténeti korok	A művek elhangzásának száma	Százalékos adat (kerekített)
reneszánsz	65	20%
barokk	21	6%
klasszika	16	5%
romantika	69	21%
XX. század	158	48%

A templom egyházzenei repertoárjának gerincét az 1942/1943-as egyházi évben Vincenz Goller és Harmat Artúr kompozíciói alkották. Előbbi szerzőtől 39, utóbbitól 34 alkalommal énekelt a kórus. Igen jelentős helyet foglalnak el a repertoárban a következő zeneszerzők is:²⁵ Demény Dezső (23), G. P. da Palestrina (23), Kersch Ferenc (22), Kereszty Jenő (21). J. von Rheinberger, W. A. Mozart és Deák-Bárdos György (műveik egyaránt 11 alkalommal szólaltak meg a plébániatemplom kórusán).

A repertoár 40 külföldi és 19 magyar zeneszerző műveit tartalmazza, ez az arány azonban az egyes művek elhangzásának száma nélkül félreérthető: a két misén a vizsgált év folyamán ugyanis 176 esetben csendült fel külföldi, 152 esetben pedig magyar szerző darabja, vagyis nagyjából egyforma a két rész súlya.

A nyári időszak zenei élete

A kórusévad szeptember 1-től június 29-ig (Szent Péter és Pál apostol ünnepe) tartott. A nyári szünet időtartamára eső egyetlen kötelező ünnep (augusztus 15., Nagyboldogasszony) 10 és 12 órai szentmiséjén természetesen teljes létszámban részt vett a templom ének- és zenekara.

Sőt, 1943-ban két vasárnap kivételével ennek az időszaknak az anyagát is rögzítették a *Műsor-rend* füzetekben, az oldalak tetején feltüntetve a „Nyári szünet alatt” kiírást. Annak ellenére, hogy ez a két hónap valószínűleg nem volt fizetett időszak a kórus életében, mégis igényük volt arra, hogy fenntartsák az évközben megszokott folyamatosságot, mind a két mise esetében. Az előbbin koraliter ordináriumokat (pl. Missa de Angelis, Missa Orbis Factor) énekeltek, hozzájuk váltakozva az I., a II. vagy a III. Credót vették. Offertórium

²⁵ A zeneszerzők neve után látható szám a műelhangzások számát jelöli.

nincs megjelölve, s a többi proprium-tételre vonatkozóan sem találunk bejegyzést. A déli misén a nyári hónapok alatt is megmaradt a négy motetta hagyomány, azonban a kisebb —és valószínűleg nem állandó— létszám miatt egyszerűbb, próba nélkül is leénekelhető műveket választottak.²⁶

Említést érdemel, hogy a július és az augusztus hónap feljegyzései kétféle kézírással készültek, melyek közül egyik sem szerepel évközlésben. Ebből a körülményből arra következtetünk, hogy a karnagy ezeken a szentmiséken nem volt jelen, feladatát a helyettes karnagy vagy egy vezető énekes vehette át. A műsorfüzet egy nyári rádióközvetítéses szentmise²⁷ énekelte tételit is jegyzi.

A templom ének- és zenekara az 1940-es évek elején

Az eddig leírtak alapján elmondhatjuk, hogy a templomban a II. világháború alatt színvonalas egyházzenei élet folyt, melynek megteremtéséhez az anyagi feltételek adottak voltak.

A belvárosi főplébániatemplomban —hasonlóan a budavári koronázó- (Mátyás) templomhoz és a Szent István-bazilikához— az 1940-es években a székesfőváros mint kegyúr által (igen jól) fizetett, szakképzett tagokból álló kórus és zenekar működött. Az ének- és zenekar személyi állományát a hivatalban lévő karnagy minden nyáron előterjesztette Budapest polgármesterének, aki —rendeleti úton— (szeptember 1-től augusztus végéig terjedő időszakra) évről évre megalakította azt, pontosan feltüntetve az egyes személyek státuszát. A szolgálatért kapott tiszteletdíjat a város a kórustagok fő megélhetési forrásául szánta, ehhez mérten jelentős összeget különített el e célra.²⁸

Az énekkar létszámára vonatkozólag a polgármesteri rendeletekre és a —hiányosan fennmaradt— jelenléti ívekre támaszkodhatunk. Az 1943. szeptember 28-án kelt, 392.445 számú rendelet a belvárosi főplébániatemplomban a karnagyon kívül 56 (!) zenészt: helyettes karnagy-organistát (1 fő), hangjegytárost (1 fő, egyben kórustag is), vezetőénekeseket (8 fő), karénekeseket (38 fő) és zenészeket (17 fő) sorol fel.²⁹ Az aránylag nagy, 38 fős kórusban a férfi-nő

²⁶ Pl. J. Arcadelt: Ave Maria, W. A. Mozart: Ave verum.

²⁷ A dátum: 1943. VIII. 22.

²⁸ Idézet a 382.594/1943—IV. számú polgármesteri rendeletből: „... a Belvárosi Főplébániatemplom ... ének- és zenekarában működő tagok díjazását ... 1943. évi július hó 1-től kezdődően, az alábbiak szerint állapítom meg: ... ad 4. az ének- és zenekari karnagy díjazását évi 5357 pengőben, ... a helyettes karnagy díjazását évi 519 pengőben, ... a hangjegytáros díjazását évi 692 pengőben, ... az organista óradíját 7.92 pengőben, ... a vezetőénekes és zenész óradíját 5.28 pengőben, ... a karénekes óradíját 3.96 pengőben ...”

²⁹ „Helyettes karnagy és organista: Kereszty Jenő. Hangjegytáros: Szőnyi Jenő. Vezetőénekesek: D. Micssey Józsa, Baumgartner Margit, Egerszegi Gitta, dr. Wutkovszky Tihamérné, dr. Lini János, Lenhardt Vilmos, vitéz Balla Károly és Szőnyi Jenő. Karénekesek: Albrecht Pálné, Egervári Olga, Molnár Magda, Petri Kató, Pongrácz Margit, Takács Klementina, Tóth Valéria, dr. Birkás Gézané, Haynal Elma, özv. Koncz Jánosné, Marjai Istvánné, Moizer Margit, Szabó Sarolta, Tiszay Magda, Buzás János, Dobos Géza, Földényi János, Hegedüs Árpád, Köblös József, Szabó Miklós, Sztan-

arány 1943-ban 20:18 volt, szólamonkénti megoszlására pontos adataink nincsenek. Az együttes vezetését 1938–1951-ig Berg Ottó látta el, aki 1928–1945-ig egyben az Operaház karmestere is volt. A zeneszerző-organista karnagy Harmat Artúrtól vette át a zeneigazgatói posztot. Érdeemes megemlíteni, hogy az énekkar létszáma Harmat Artúr karnagyi tevékenységének kezdete (1922) óta jelentősen megnőtt: két évtized alatt több mint a kétszeresére. A zenekari létszám változatlan maradt.

Az énekesek korára vonatkozóan érdekes javaslatot találunk az előbb említett rendeletben, mely a diplomás ifjúság alkalmazását szorgalmazza.³⁰

Milyen időbeli elfoglaltságot jelentett e teljes állás? Az együttes hetente 1–2 próbán vett részt, a rendszeres pénteki próba mellett —ha szükség volt rá—, a nagyobb ünnepek előtt beiktattak egy-egy további időpontot, akár szombaton is.³¹ A vasárnapokon és az ünnepeken az énekkar a nagymisén és a déli misén teljesített szolgálatot, a zenekar csak a nagymisén szerepelt. (Bár írásos nyoma nincs, feltételezzük, hogy a nagymise előtt is próbált az együttes.)

A kórus teljesítményével kapcsolatban érdemesnek tartjuk megemlíteni azt a tényt, hogy az 1942/1943-as egyházi évben énekelt művek apparátusa és nehézségi szintje igen változatos, sőt szélsőséges volt. Csak egy példát kiragadva: V. Goller egyszerű letétjei mellett G. P. da Palestrina bonyolult 5–6 szólamú offertóriumai is műsoron voltak.

A kórus igen széles repertoárral rendelkezett, melyben nemritkán provinciális vonásokat lehet felfedezni: a templomban szolgálatot teljesítő karnagyok (Szautner Zsigmond, Harmat Artúr, Kereszty Jenő) műveinek megszólaltatását például láthatóan fontosnak tartották. A kisebb német, osztrák és magyar szerzőknek (K. Koch, R. Bibl, Demény Dezső stb.) a belvárosi főplébániatemplomon kívüli ismertségéről nincsenek adataink, de elképzelhetőnek tartjuk, hogy műveik más templomokban is műsoron lehettek.

Igen dicséretes és szép példa, hogy a kórustagok egy része a nyári szünetben is gondoskodott a vasárnapi liturgiák (a 10 és a 12 órai szentmise) méltó felkészítéséről. Ebben buzgó vallásosságukon kívül szerepet játszhatott a templomhoz való kötődés és az énekesi hivatás szeretete is.

---

kovics Jenő, Dobos András, Dobos László, Göllner János, Hargita László, Kollmann Emil, Maróth Miklós, Szendrei János, Temesi János és Török Miklós. Zeneszék: Weninger András, Dömötör Tibor, Sallay Iván, Szauter László, Brunovszky Károly, Badár Béla, Szabó Béla, Klasánszky János, Kaszás Géza, Török Eigner Iván, Roubal Antal, id. Roubal Rezső, Váczi Gyula, Fazekas Béla, Romagnoli Ferenc, Konti Dorius és ifj. Roubal Rezső.

³⁰ „Abban az esetben, ha a templomi ének- és zenekarokban lemondás vagy elhalálozás folytán helyek üresednek meg, felhívom az illető egyházi karnagyokat, legyenek figyelemmel arra, hogy a művészi követelmények ... veszélyeztetése nélkül lehetőleg oly megfelelő képességgel rendelkező egyéneket alkalmazzanak, akiknek ez a templomi tiszteletdíj tényleg a megélhetésük biztosításához járul hozzá és nem jelent csupán jövedelemhalmozást. A főváros ezzel is elősegíteni kívánja a diplomás ifjúság elhelyezkedését.” Idézet Bódy polgármester rendeletéből. (392.445, 1943—IV.)

³¹ A templom kottatárának jelenléti íveiből kikövetkeztetett adatok.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a belvárosi főplébániatemplomban a II. világháború éveit is magas szintű egyházzenei élet folyt, melynek biztosítékai — a főváros anyagi támogatása mellett — a karnagy és az énekkari-zenekari tagok megfelelő zenei képzettsége, valamint a kórus két és fél századra visszatekintő működése voltak.

A templom vasár- és ünnepnapon 10 és 12 órai szentmiséinek egyházzenei repertoárjában az 1942/1943-as egyházi évben a *Műsor-rend* füzetekben leírtak szerint a többszólamúság uralkodott, azonban egyes fent említett, szájhagyományos vagy írásban rögzített adat alapján valószínűsíthető, hogy a nagymisén évközben gregorián introitus, graduále, Alleluja és kommúnió hangzott el. A nyári időszakban az említett gregorián miséket és az I., a II. és a III. Credót énekelték.

Berg Ottó karnagy — bár hivatalosan igazolható egyházzenei végzettséggel nem rendelkezett — a repertoárösszeállítás területén feltehetően Harmat Artúr, a nagy előd örökségét folytatta. E repertoár több szempontból is helyi sajátosságokkal bír, melyeket a fentiekben már részletesen tárgyaltunk.

Több már említett jel is utal arra, hogy a bemutatott anyag esetében tudatosan átgondolt, tervezett, felépített műsorterrvről van szó. Ennek részletes elemzése további feltáró munkát igényel.

Irodalom

- Goller, Vincenz: *Offertorien für das ganze Kirchenjahr* Op. 21. (Regensburg, Alfred Coppenrath's Verlag)
- Gosztonyi Péter: *Légiveszély, Budapest! Szemelvények Magyarország második világháborús történetéből (1939–1945)* (Budapest, Népszava, cop. 1989)
- Harmat Artúr — *Emlékkönyv születésének 100. évfordulójára* (Budapest, Zeneműkiadó Vállalat 1985)
- Harmat Artúr: „Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve”, in *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben*, szerk. Batizi László (Budapest)
- Polgármesteri rendeletek
- Szabolcsi Bence—Tóth Aladár: *Zenei lexikon* (Budapest, Győző Andor kiadása 1930)
- Szunyogh Xavér Ferenc, ford.: *Latin-magyar misszálé* (Budapest, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója 1944)

Melléklet

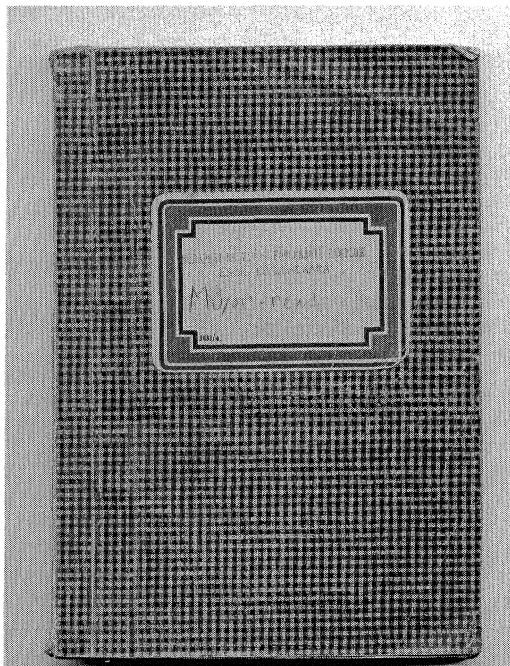
A) A 10 órai és a 12 órai szentmisén énekelt művek jegyzéke

Palestrina, G. P. da	Missa brevis	1942. XI. 29.	ádvent 1. vasárnapja	V
Fux, J. J.	I. (Ad te levavi)			
Deák-Bárdos György	Missa in C	1942. XII. 6.	ádvent 2. vasárnapja	V
Fux, J. J.	II. (Deus tu conversus)			
Rheinberger, J. von	Missa in f	1942. XII. 8.	Szeplőtelen Fogantatás	K
Kersch Ferenc	Ave Maria			
Kersch Ferenc	Szent Ambrus-mise	1942. XII. 13.	ádvent 3. vasárnapja	V
Fux, J. J.	Benedixisti Domine			
Canniciari, P.	Missa in a	1942. XII. 20.	ádvent 4. vasárnapja	V
Fux, J. J.	IV. (Ave Maria ... et benedictus)			
Dohnányi Ernő	Szegedi mise	1942. XII. 25.	karácsony ünnepe	P
Gruber, J.	Tui sunt caeli			
Mosonyi Mihály	Missa in F	1942. XII. 26.	Szent István vértanú	SZO
Harmat Artúr	Viderunt omnes. Összes változó			
Kagerer, Ch. L.	Szent Lőrinc-mise	1942. XII. 27.	Szent János apostol és ev.	V
Goller, V.	Iustus ut palma			
Demény Dezső	Missa pastoralis	1943. I. 1.	kiskarácsony	P
Demény Dezső	változó részek			
Schubert, F.	Missa in G	1943. I. 3.	Jézus Szents. Nevének ü.	V
Goller, V.	IV. Confitebor tibi Domine			
Demény Dezső	Szent Erzsébet-mise	1943. I. 6.	vízkereszt	SZ
Gruber, J.	Reges Tharsis			
Mozart, W. A.	Koronázási mise	1943. I. 10.	Szentcsalád vasárnapja	V
Harmat Artúr	Tulerunt Iesum			
Mozart, W. A.	Missa in D	1943. I. 17.	víz. utáni 2. vas.	V
Koch, K.	Iubilate Deo universa terra			
Mozart, W. A.	Missa in D	1943. I. 24.	víz. utáni 3. vas.	V
Kersch Ferenc	Dextera Domini			
Kagerer, Ch. L.	Szent Lőrinc-mise	1943. I. 31.	víz. utáni 4. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Dextera Domini	Áthúzva!		
Beliczay Gyula	Missa in F	1943. II. 2.	Gyertyaszentelő B.	K
Kersch Ferenc	Diffusa est gratia			
Halmos László	Nap-mise	1943. II. 7.	víz. utáni 5. vas.	V
Kersch Ferenc	Dextera Domini			
Kereszty Jenő	Missa in B	1943. II. 14.	víz. utáni 6. vas.	V
Goller, V.	Dextera Domini			
Palestrina, G. P. da	Missa Brevis	1943. II. 21.	hetvenedvasárnap	V
Goller, V.	Bonum est confiteri			
Balogh, L. L.	Amerikai mise	1943. II. 28.	hatvanadvasárnap	V
Goller, V.	Perfice gressus			

Goller, V.	Lorettói mise	1943. III. 7.	ötvenedvasárnap	V
Harmat Artúr	Tu es Petrus			
Deák-Bárdos György	C-dúr mise	1943. III. 14.	nagyböjt 1. vas.	V
Palestrina, G. P. da	I. Scapulis suis	(dátum nélkül)		
Canniciari, P.	Missa in a	1943. III. 21.	nagyböjt 2. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Meditabor			
Rheinberger, J. von	Missa in f	1943. III. 25.	Gyümölcsöltő B.	CS
Kersch Ferenc	Ave Maria ... et benedictus			
Palestrina, G. P. da	Missa Brevis	1943. III. 28.	nagyböjt 3. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Iustitiae Domini			
Hassler, H. L.	Missa Dixit Maria	1943. IV. 4.	nagyböjt 4. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Laudate Dominum			
Anerio, F.	Missa VIII. Toni	1943. IV. 11.	nagyböjt 5. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Confitebor tibi Domine			
Schubert, F.	Missa in G	1943. V. 2.	húsvét után 1. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Angelus Domini			
Mozart, W. A.	Missa Brevis (in D)	1943. V. 9.	húsvét után 2. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Deus Deus meus			
Beliczay Gyula	Missa in F	1943. V. 16.	húsvét után 3. vas.	V
Palestrina, G. P. da	Lauda anima mea			
Mozart, W. A.	Missa in F	1943. V. 23.	húsvét után 4. vas.	V
Koch, K.	Iubilate Deo universa terra			
Kereszty Jenő	Missa in B	1943. V. 30.	húsvét után 5. vas.	V
Koch, K.	Benedicite gentes			
Mozart, W. A.	Koronázási mise	1943. VI. 3.	áldozócsütörtök	CS
Clemens non Papa, J.	Ascendit Deus			
Filke, M.	Missa in d	1943. VI. 6.	húsvét után 6. vas.	V
Goller, V.	Ascendit Deus			
Király Péter	Missa sollemnis	1943. VI. 13.	pünkösd	V
Filke, M.	Confirma hoc			
Schubert, F.	Missa in B	1943. VI. 14.	pünkösdhétfő	H
Filke, M.	Intonuit de caelo			
Bibl, R.	Missa in F	1943. VI. 20.	Szentháromság-vas.	V
Palestrina, G. P. da	Benedictus sit Pater			
Goller, V.	Lorettói mise	1943. VI. 24.	Úrnapja	CS
Kereszty Jenő	Sacerdotes Domini			
Halmos László	Nap-mise	1943. VI. 27.	pünkösd után 2. vas.	V
Lasso, O. di	Domine convertere			
Rheinberger, J. von	Missa in C	1943. VI. 29.	Szent Péter és Pál ü.	K
Goller, V.	Constitues eos			
gregorián	Missa Orbis factor	1943. VII. 4.	pünkösd után 3. vas.	V
gregorián	III. Credo	Nyári szünet alatt		
gregorián	Missa de angelis	1943. VII. 11.	pünkösd után 4. vas.	V

gregorián	I. Credo	Nyári szünet alatt	
gregorián	Missa Cum iubilo	1943. VII. 18. pünkösöd után 5. vas.	V
gregorián	II. Credo	Nyári szünet alatt	
gregorián	Missa de angelis	1943. VII. 25. pünkösöd után 6. vas.	V
gregorián	III. Credo	(dátum nélkül)	
gregorián	Missa Lux et origo	1943. VIII. 1. pünkösöd után 7. vas.	V
gregorián	I. Credo	Nyári szünet alatt	
Rheinberger, J. von	Missa in f	1943. VIII. 15. Nagyboldogasszony	V
Goller, V.	Assumpta est Maria		
Mozart, W. A.	Missa brevis in F	1943. VIII. 22. pünkösöd után X. vas.	V
Fux, J. J.	Ad te Domine levavi	Rádió	
Kagerer, Ch. L.	Szent Lőrinc-mise	1943. IX. 5. pünkösöd után XII. vas.	V
Goller, V.	Precatus est Moyses		
Schubert, F.	Missa in B	1943. IX. 8. Kisboldogasszony	SZ
Kersch Ferenc	Beata es Virgo Maria		
Kereszty Jenő	Missa in B	1943. IX. 12. pünkösöd után 13. vas.	V
Goller, V.	In te speravi		
Filke, M.	Missa in d	1943. IX. 19. pünkösöd után 14. vas.	V
Goller, V.	Immittet Angelus		
Beliczay Gyula	Missa in F	1943. IX. 26. pünkösöd után 15. vas.	V
Goller, V.	Exspectans exspectavi		
Harmat Artúr	Szent Margit mise	1943. X. 3. pünkösöd után 16. vas.	V
Goller, V.	Domine, in auxilium		
Mozart, W. A.	Koronázási mise	1943. X. 10. pünkösöd után 17. vas.	V
Goller, V.	Oravi Deum		
Schubert, F.	Missa in C	1943. X. 17. pünkösöd után 18. vas.	V
Goller, V.	Sanctificavit Moyses		
Bibl, R.	Missa in F	1943. X. 24. pünkösöd után 19. vas.	V
Goller, V.	Si ambulavero		
Kereszty Jenő	Missa in B	1943. X. 31. pünkösöd után 20. vas.	V
Harmat Artúr	Krisztus királysága		
Demény Dezső	Missa in E	1943. XI. 1. Mindenszentek	H
Lasso, O. di	Iustorum animae		
Cherubini, L.	Requiem	1943. XI. 2. halottak napja	K
Cherubini, L.	Domine Iesu Christe		
Rheinberger, J. von	Missa in F	1943. XI. 7. pünkösöd után 21. vas.	V
Goller, V.	Vir erat		
Filke, M.	Missa in d	1943. XI. 14. pünkösöd után 22. vas.	V
Goller, V.	Recordare mei		
Goller, V.	Lorettói mise	1943. XI. 21. pünkösöd után 23. vas.	V
Harmat Artúr	De profundis		

B) Ábrák

1. ábra (balra). A belvárosi főplébániatemplom ének- és zenekarának 1943–44. évi Műsor- rend füzeté.

2. ábra (lent). A templom ének- és zenekarának műsora 1943. május 9-én (húsvét utáni 2. vasárnap)

